

ДЕЯКІ ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ЗАГАДОК

Стаття розкриває деякі перекладацькі особливості відтворення англійських загадок українською мовою. Проаналізовано шляхи та засоби адекватного відтворення англійських загадок українською мовою; виявлено можливі способи перекладу загадок; охарактеризовано засоби перекладу англійських загадок українською мовою.

Ключові слова: переклад, загадка.

Статья раскрывает некоторые особенности перевода английских загадок на украинский язык. Проанализированы способы адекватного перевода английских загадок на украинский язык; выявлены возможные способы перевода загадок; охарактеризованы средства перевода английских загадок на украинский язык.

Ключевые слова: перевод, загадка.

The article considers the problem of translating riddles from English into Ukrainian. The analysis of riddles' adequate translation from English into Ukrainian is performed as well as the dominant translation means are outlined.

Key words: translation, riddle.

Переклад — один із найважливіших шляхів взаємодії національних культур, дієвий спосіб міжкультурної комунікації. Мета будь-якого перекладу — донести до читача, який не володіє мовою оригіналу, зміст відповідного тексту. Перекласти означає точно й повно висловити засобами однієї мови те, що вже зафіксовано засобами іншої мови, в нерозривній єдності змісту й форми.

Як відомо, англійська та українська культури відрізняються своїми традиціями, звичаями, поглядами, реаліями, світосприйняттям, що зумовлює одну з найбільших проблем при перекладі. Зберегти культурну специфіку мови оригіналу в мові перекладу — це завдання

особливої складності [2]. Актуальність теми дослідження обумовлена відсутністю істотних досліджень із перекладу загадок у вітчизняному перекладознавстві.

У зарубіжному мовознавстві перші спроби дослідити загадку були зроблені англійським дослідником Е. Б. Тайлором. Фундаментальне дослідження загадки у теоретичному плані належить В. П. Анікіну, І. П. Березовському, А. Н. Журинському, Н. В. Захаровій, Е. Г. Зубковій, Ю. Г. Ілларіоновій, Е. Кьонгес-Маранді, Н. А. Лавонену, А. К. Мойсієнкові, Г. А. Онищенко, Д. М. Садовникову, І. Я. Франкові та ін.

Об'єктом дослідження є відмінності національного колориту між англійськими та українськими загадками.

Мета дослідження — розгляд особливостей відтворення англійських загадок українською мовою та можливість адекватного та неадекватного перекладів, досягнення якої передбачає вирішення таких завдань: виявити можливі способи перекладу загадок; охарактеризувати засоби перекладу англійських загадок українською мовою; виокремити найчастотніші способи перекладу загадок.

Адекватне відтворення загадок складає особливу перекладацьку проблему. На відміну від лексичних одиниць, фразеологізмів, еквівалентних слів у загадках відображено образний зміст, тобто їхня внутрішня форма зберігає свою значущість. Носії мови не лише знають сенс загадки, але і сприймають образ, метафору чи порівняння, що формує їх. Звичайно, початкові реалії, пов'язані з виникненням загадок, часто забуваються. Але двоплановість загадок зберігається. Їхні прямі образи та образи іносказання співіснують. Сенс вільного поєднання, що лежить в основі загадок, і зміст іносказання актуалізуються в мові. Тому перекладачу важливо передати ці її обидва компоненти: і образ загадок, і метафоричний зміст.

Загадки визначаються як художнє алегоричне зображення певної істоти, предмета або явища шляхом несподіваного зближення її з іншою істотою, предметом або явищем.

У ході дослідження було виявлено шість можливих способів перекладу загадок:

1) переклад повним відповідником (еквівалентом), коли в мові перекладу є загадка, яка рівнозначна за змістом, функцією та стилістичними характеристиками загадці в мові оригіналу. Метафора, за-

кріплена в ній, повинна спиратися на ідентичні образи. Повні еквіваленти часто зустрічаються у так званих інтернаціональних загадках, які беруть свій початок від міфічних або біблійних джерел;

2) переклад частковим відповідником, коли загадка мови перекладу еквівалентна загадці мови оригіналу за образним значенням, але відрізняється своїм змістом та стилістичним забарвленням;

3) загадки, що не мають ні повних, ні часткових відповідників, у більшості випадків перекладаються дослівно. Здебільшого це стосується неметафоричних загадок-запитань;

4) так званим “псевдодослівним” відповідником, коли перекладач вважає за потрібне вжити загадку мови оригіналу, або при відсутності в мові перекладу повного або часткового еквіваленту. В цьому випадку перекладач “винаходить” загадку та відтворює без модифікацій або з незначними змінами образний зміст загадки оригіналу, таким чином зберігаючи її зміст;

5) контекстуальна заміна, завдяки якій загадка відтворюється відповідно до мовленнєвих норм і традицій мови перекладу. Але ті загадки, в яких міститься метафоричний елемент, не можна перекладати дослівно;

6) описовий переклад (більш характерний для українських загадок), при якому слово або словосполучення загадки вихідної мови замінюється в мові перекладу словосполученням (або більшим за кількістю компонентів словосполученням), яке адекватно передає зміст цього слова або словосполучення.

У багатьох випадках вони мають явно виражене національне забарвлення, що призводить до того, що загадки часто не мають абсолютних відповідників в іншій мові. Складність перекладу загадок полягає у тому, що перекладач повинен уміти їх розпізнати і підшукати відповідний український варіант.

Отже, умовно можна розділити переклад загадок на три групи:

До **першої групи** належать такі англійські загадки, які повністю співпадають з українськими — за змістом і за формою, тобто за образом-денотатом або складовими компонентами (переклад повним відповідником (еквівалентом): *Мовчить, а розуму навчить (Книга) — What teaches without talking? (A book)*). Такі загадки, які повністю співпадають в різних мовах, мають своїм джерелом спільний прототип і часто є калькою з грецької або латинської, рідше інших мов.

Під еквівалентністю у теорії перекладу слід розуміти збереження відносної рівності змістовної, змістової, семантичної, стилістичної і функціонально-комунікативної інформації, що міститься в оригіналі і перекладі [2]. Слід підкреслити, що еквівалентність оригіналу і перекладу це, насамперед, спільність розуміння інформації, що міститься в тексті, включаючи й ту, що впливає не тільки на розум, але і на почуття реципієнта та яка не лише експліцитно виражена в тексті, але й імпліцитно віднесена до підтексту. Повною відповідністю (еквівалентом) загадка перекладається тоді, коли в мові перекладу є відповідник, рівнозначний за образом і стилістичними характеристиками загадці оригіналу і співпадає з нею повністю або здебільшого за образним змістом. Іншими словами, метафора, поміщена в загадках, повинна спиратися на ідентичні образи [3]. Наведемо приклади перекладу загадок шляхом повного відповідника:

Англ.	Укр.
<i>What teaches without talking? (A book)</i>	<i>Мовчить, а розуму навчить (Книга)</i>
<i>How much water can you put into an empty 2 quart jar? (None, it would not be empty)</i>	<i>У який горщик неможливо води налити? (У повний)</i>
<i>What is without hands and without head or body, but can open a door? (A Wind)</i>	<i>Без рук, без ніг — хату відчиняє (Вітер)</i>
<i>What goes quicker than the wind and the rain? (A thought)</i>	<i>Що в світі найшвидше? (Думка)</i>
<i>What has a bed, but never lies down in it? (A river)</i>	<i>Біжу прудко, ні вдень ні вночі не стою, хоч ніколи з ліжка не встаю (Річка)</i>

Як бачимо, у цьому способі відтворення загадок не втрачається їхня лексична образність. Але при цьому способі перекладу змінюється структура речення. Граматична форма українських варіантів загадок відповідає змісту в англійській мові. Для англійських загадок характерно кодування образу за допомогою питального займенника “what”, який концентрує увагу та водночас спантелічує адресата. В українських відповідниках займенник “what” перекладається питальними займенниками “що” та “який”, які вказують на закодований образ, ототожнюючи денотат та референт загадки. В англійських загадках завжди є підмет і присудок, але їхнім українським відповідникам притаманні безособові та односкладові речення.

До другої групи належать загадки, які співпадають за образом, але не співпадають за змістом, який лежить в їх основі, або за способом його творення (переклад англійських загадок частковим відповідником), наприклад: *Дивлюсь не надивлюсь, а все смерті боюсь (Дзеркало)* — *Look at my face and you see somebody look at my back and you see nobody (A mirror)*. При перекладі таких загадок рекомендується користуватися саме такими відповідниками, які закріпилися в мові, оскільки перекладач повинен дотримуватися принципу перекладу за аналогією, якщо це можливо.

Частковим відповідником перекладаються загадки, коли вони у мові перекладу еквівалентні загадкам мови оригіналу за відгадкою, але розрізняються своїм образним змістом. Наведемо приклади такого перекладу:

Укр.	Англ.
<i>Я маленький і кругленький, На одежі я завжди, Мене в петлю всміають Сто разів туди-сюди (Гудзик)</i>	<i>I am round like an apple Flat as a chip I have eyes But I can't see one bit (A button)</i>
<i>Без вікон, без дверей, повна хата людей (Кавун)</i>	<i>There was a green house. Inside the green house there was a white house. Inside the white house there was a red house. Inside the red house there were lots of babies. What is it? (A watermelon)</i>
<i>Дивлюсь не надивлюсь, а все смерті боюсь (Дзеркало)</i>	<i>Look at my face and you see somebody look at my back and you see nobody (A mirror)</i>
<i>Горить стовпчик, а вугілля немає (Свічка)</i>	<i>What lives on its own substance and dies when it devours itself? (A candle)</i>
<i>Червоний гість Дерево їсть (Вогонь)</i>	<i>I am always hungry, I must always be fed, The finger I touch, Will soon turn red (Fire)</i>

Розглянувши цей спосіб відтворення, можемо узагальнити, що при його використанні втрачається лексична відповідність. Бачимо, що досить частим в українських перекладах є вживання метафори: *стовпчик* — *свічка*, *червоний гість* — *вогонь* і т. д. Іншими словами, при перекладі за допомогою часткового відповідника загадка мови перекладу залишається еквівалентною загадці мови оригіналу за образом.

За структурно-семантичними особливостями загадки — закінчені речення, які мають різноманітні синтаксичні структури. В англійських загадках завжди присутні підмет та присудок, а українським загадкам притаманні здебільшого односкладові речення. З'ясовано також, що за допомогою підбору часткового відповідника образна основа загадок у перекладі зберігається, але з деякими змінами лексичного та граматичного характеру. Наприклад: *Червоний гість дерево їсть (Вогонь) — I am always hungry, I must always be fed, The finger I touch, Will soon turn red (Fire)*. Загалом, загадки, які перекладаються частковим відповідником, за своєю структурою частіше зустрічаються у формі розповідних речень.

До **третьої групи** належать загадки, які не мають відповідників в українській мові — ні за змістом, ні за образом (дослівний переклад). Вони перекладаються або дослівно (при цьому можуть використовуватися різні види трансформацій), або за допомогою іншої метафори, створеної перекладачем. Наприклад: *What is a difference between a hill and a pill? — Чим пагорб відрізняється від пігулки? Відгадка: a hill is hard to get up, a pill is hard to get down*. Тобто різниця між *hill* та *pill* у фразових дієсловах, утворених від одного й того самого дієслова *to get up* — підніматися наверх, *to get down* — ковтати (про пігулку). Тут можна перекласти так: *Чим пагорб відрізняється від пігулки? (Аж дихання перехоплює, та одне — круте, а друге — гірке)*.

При передачі неметафоричних загадок-запитань у більшості випадків зустрічається дослівний переклад. Під дослівним перекладом розуміють відтворення конструкції оригіналу без будь-яких змін і без суттєвої зміни порядку слів у реченні. Таким способом перекладаються в основному загадки-запитання, що відносяться до тематичного розділу “Головоломки та шаради”, засновані на грі слів та логічному парадоксі. Наведемо приклади перекладу загадок за допомогою дослівного перекладу:

Англ.	Укр.
<i>Where did King Arthur learn to joust? (In Knight school)</i>	<i>Де король Артур навчався битися у турнірах? (У лицарській школі)</i>
<i>Think fast: There's an electric train traveling south. The wind is from the north-west. In which direction would the smoke from the train be blowing? (An electric train has no smoke!)</i>	<i>Думай швидко: Електропоїзд їде на південь. Вітер північно-західний. У якому напрямку дме дим з поїзду? (Електропоїзд на має диму!)</i>

У наведених прикладах, як бачимо, зберігається повна специфіка загадок. Таким чином встановлено, що дослівний переклад зберігає усі образні лексеми в їхній початковій формі, у формі мови оригіналу. За структурно-семантичними особливостями — це питальні речення. При цьому при перекладі слід пам'ятати, що: 1) образ повинен бути зрозумілим, а метафоричне, переносне значення, якщо воно є, має виходити з прямого значення; 2) якщо в перекладі є реалія, то вона повинна бути зрозумілою українському читачеві; 3) перекладу слід надати таку ж форму загадки.

У тих випадках, коли загадки мають чітко виражений національний характер, доводиться або давати близький до оригіналу переклад, робити описовий переклад або перекласти загадку зі зміною образу. Розглянемо таку загадку: *How do you get to Carnegie Hall? (Practice! Practice! Practice!).* Переклад: *Як потрапити до Карнегі-Хол? (Практика! Практика! Практика!).*

Отже, існує багато способів перекладу. Однак реальний процес перекладу не зводиться до підбору “еквівалентних мовних відповідників”, а являє собою складний процес, в якому крім власної майстерності перекладача грають роль і замовник перекладу, і набір культурних знань читачів, на які орієнтується перекладач, і характер взаємовідносин культур, які контактують.

Таким чином, проаналізувавши різні класифікації технік перекладу, було виявлено, що до перекладу загадок необхідно підходити дуже серйозно, через те, що не всі англійські загадки мають аналоги в українській мові. Розглянувши особливості відтворення англійських загадок українською мовою, виявлено шість способів перекладу загадок: повний відповідник (еквівалент), частковий відповідник, дослівний переклад, контекстуальна заміна, “псевдодослівний” переклад, описовий переклад, які, в свою чергу, можна об'єднати у три групи: переклад повним відповідником (еквівалентом), переклад англійських загадок частковим відповідником, дослівний переклад.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Англійські загадки Матінки Гусині, з українським перекладом Віктора Марача [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://mala.storinka.org/>

2. Кияк Т. Р. Перекладознавство (німецько-український напрям) : підручник / Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй. — К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2008. — 543 с.
3. Кобякова І. К. Креативне конструювання вторинних утворень в англомовному дискурсі / І. К. Кобякова. — Вінниця : Нова книга, 2007. — 128 с.
4. Українські народні загадки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.planeta.co.ua/ua/puzzle.php?page=3>
5. Riddles and answers [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rd.com/jokes/riddles/>